

„Kerámika Kádárrika”, avagy a „szocdeko”

BESZÉLGETÉS KISS IMRE GYŰJTŐVEL
A KÁDÁR-KORSZAK DÍSZKERÁMIÁIRÓL

2016 júniusában a hazai design közismert fórumai – az *Art Market Budapest*, a *Design Hét Budapest* és a *Magyar Formatervezési Tanács* – támogatásával jelent meg a *Designgyűjtők Magyarországon* című, hetilapok és képes periodikák mellékletként népszerűsített füzetszerű magazin, azzal a céllal, hogy a formatervezés gyűjtésre érdemes produktumaira és azok – személyiségtől is függő – kiválasztási szempontjaira irányítsa a figyelmet. Kiss Imrének, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum mára nyugállományba vonult igazgatójának több mint ezer darabot számláló és közel negyven év tárgyi kultúráját reprezentáló kollekcióját is méltatta a kiadvány. A gyűjtő által „szocdeko”-ként kategorizált tárgyegyüttes markánsan körülhatárolható részét képezi a harsány színekkel mázazott, illetve különféle fakturális hatású – mázugrasztásos, -csurgatásos, -szivacsolós, -szórásos, karcolásos technikával stb. dekorált – kerámiák gyűjteménye, melyet *Szoc deko – Kerámika Kádárrika* címmel 2008-ban a múzeumban, majd az azt követő években utazó tárlat formájában az ország több muzeális intézményében ismerhetett meg a közönség. A cím találó volt, szellemes felütés: a kiállított tárgyak érzékelhető módon idézték meg a Kádár-korszak hurráoptimizmusát, ízelítőt adva a gulyáskommunizmus modern háziasszonyának otthonát csinósító díszkerámiák világából. A kurátorok szándéka azonban ennél több volt: művészettörténeti, elméleti diskurzust provokálni. Kérdéseket generálni designról, szocialista esztétikáról, ízlésről és pártpropagandává tett ízlésnevelésről, művészi értékről és giccsről, a populáris, de a kortapinthatóan dokumentáló tárgyak múzeumi gyűjteményezésének kérdéseiről.

A tárlatsorozat – gyűjtők közreműködésével megvalósított – Gorka Livia- (2010), majd Gádor István-kiállítás (2016) is követte, vélhetően kapcsolódási pontokat is keresve a modern hazai kerámia megteremtőinek kvalitásos művei, a tanítványoknak – elsősorban az Iparművészeti Főiskolán végzett Gádor-növendékeknek – dekoratív munkái, valamint az iparművészek elgondolásait tipizáló, gépi korongozással, öntéssel sokszorosított tucatárak között. A tárlatok utóéletéről, a kerámiagyűjtemény sorsáról beszélgettem Kiss Imrével.

– *Tizenhárom év telt el az első kerámia kiállítás óta, milyen előremutató hatása volt a tárlatnak? Sikert-e szakmai partnereket találni, szakmúzeumot bevonnai a tárgyegyüttest értékelő eszmecserebe?*

– Valóban úgynevezett „avizó” tárlatnak szántam valamennyi szocdeko-kiállításomat, melyek anyaguként egyfajta látványtárként mutatták be a kerámia után a fémtárgyakat és a textileket, úgymint *Szoc Deko – Metalika* 2011-ben és *Szoc Deko – Textilia* 2012-ben; végül az üvegeket *Szoc Deko – Üveg* címmel, 2013-ban. Amit szerettem volna provokálni a művészettörténeti kategóriát jelölő névadással is, hogy foglalkozzanak művészettörténész, szociológus,



Mázás felületek | Glazed surfaces
Fotó: Nagy Géza



Vázák és kínálókosár a Háziipari Szövetkezet védjegyével | Vases and títbits basket with the trade-mark of the Homecrafts Cooperative
 Tófej, mázas kerámiák, a vázák magassága (balról jobbra): 19 cm és 20 cm, kínálókosár: 17x24x19,5 cm (Kiss Imre gyűjteménye)
 Fotó: Nagy Géza

történész, néprajzos és muzeológus munkatársakból álló csoportok ennek a hozzánk még viszonylag közel álló korszaknak a kutatásával, addig, amíg élnek még az alkotók, esetleg a zsűritagok és leginkább azok – a nagyközönség –, akiknek a vizuális kultúráját ez a fajta tárgyanyag nagymértékben alakította és befolyásolta, tudatosan vagy tudat alatt. Túl kellene lépni azon, hogy egy vállrándítással „retró”-ként aposztrofáljuk ezt a korszakot, ami éppúgy semmitmondó és aluldefiniált, mint a „vintage” és a „századvég”. Eredetileg a „szoc” a korszakra vonatkozott, de ma már azt gondolom, hogy ez a művészet további társadalmiasulását fejezhetné ki inkább a második világháborút követő korban. Ez az az időszak, és nemcsak a keleti országokban, de Nyugaton is, amikor a városiasodás következő lépcsőfokára lépve a házigyári lakások és panelek lakóinak szüksége volt a szépre. Tömegigények kielégítéséről beszélhetünk, ezért óhatatlanul a giccs képviseli az alsó határát ennek a széles művészeti spektrumnak. De éppen ezért gondolom, hogy foglalkozni kellene ezzel a művészeti jelenséghalmazzal, mert ez sokkal szélesebb rétegek ízlését határozta meg, mint, mondjuk, a közel párhuzamosan jelen levő Gádor–Gorka–Kovács nagy triász alkotásai. Természetesen az ő hatásuk is vizsgálandó, mint ahogy a népi hagyományok

és a modernitás jegyeinek szétszalazása, illetve a korábbi művészeti irányzatok (az art nouveau, az art deco vagy a szocreál) és az izmusok leképződései.

De hogy a kérdésre is válaszoljak, az általam használt fogalom elterjedőben van, már a régiségkereskedők is kezdik használni, de szakdolgozati témaként is felmerült, illetve helyi hagyományok kutatásaként, az úgynevezett tófeji díszműkerámia feldolgozásaként is foglalkozik vele Béres Katalin, a Göcseji Múzeum történész-főmuzeológusa. Egy hasonló gyűjtemény – Giricz Gábor anyaga – a 2010-es évek elején nagy sikerrel megjárta Olaszország több kiállítóhelyét, és egy többnyelvű és igényes katalógus is készült hozzá Szilágyi B. András remek tanulmányával. Véleményem szerint jelentős hozzáadott értéket képvisel a 2015-ben megjelent *Forma hungarica, post-war Hungarian ceramics* című kiadvány is, ahol egy gyűjtőtársam és jóbarátom, Langh Péter írt összegzést arról, amit addig kiderített a témát illetően. A benne foglaltak itt-ott pontosítást igényelnek ugyan, de a kiadvány mindenképpen hiánypótlónak tekinthető. Megjelenése az angol *Dr. Graham Cooley-gyűjtemény* bemutatására a King's Lynn Arts Centre-ben 2015-ben rendezett kiállításához kapcsolódott. Péter amúgy a Gallery 567 tulajdonosa és a korszak elkötelezett gyűjtője,

de szerencsére egyre több galéria és régiségkereskedő ismeri fel a lehetőséget ebben a tárgykultúrában. A nagy álmom azonban még sajnos nem vált valóra, az, hogy interdiszciplináris kutatás témájává váljon közelmúltunk eme jeles időszaka valamilyen intézményi keretek között.



GORKA Lívia: Tálka | Lívia GORKA: Dish | Jelzett, mázas kerámia, 2 x Ø 17 cm (Kiss Imre gyűjteménye)
Fotó: Nagy Géza

– Csakugyan, a 2000-es évektől megélnék az érdeklődés a Kádár-korszak iparművészete iránt, sorra nyílnak műgyűjtői galériák, egyre több az e témával foglalkozó szakértői vagy laikus írás és színes képgaléria a különféle nyomtatott és elektronikus médiumokban, közösségi

oldalakon. Fél évszázad távlatából tárgyilagossában – és több-kevesebb nosztalgiával – tekintenek az emberek a szocializmus időszakára, a fiatalabb generáció képviselői ugyanakkor egyfajta történelmi egzotikumot látnak a kádárizmus tárgyaiban. Hogyan látja a kerámiagyűjtemény jövőjét, milyen megoldásokra gondolt a kollektív promóció érdekében? Létezik-e gyűjtők közötti konszenzus egy közös kommunikációs stratégia kialakítására?

– Ahogy mondtam korábban, beindult valami, de a sporadikus kiadványok és az elszeparált kiállítások még nem rendeződtek olyan nyáládba, hogy elérjék a kritikus tömeget, ahogy mondani szokták. Vannak gyűjtők, akik részben a teaurálás céljából szakosodnak egy-egy nagy névre, és bizony nélkülük egy tisztességes retrospektív kiállítás nem is lenne megrendezhető, mert a közgyűjtemények anyaga eléggé hézagos ilyen tekintetben, nem is beszélve a korszak nagyobb példányszámban árusított darabjairól. Egyébként is még túl közelinek mondható a Kádár-korszak, és a magasabb művészetet képviselő nagy alkotók művein kívül más – sajnos – általában nem is érdekli a múzeumokat. Persze, múzeumi emberként magam is megértem a raktározási gondokkal küzdő gyűjteményi szakembereket, de a tárgyak időbeli közelségből adódó alacsony árfekvése most adna esélyt a nagy és összehasonlítási lehetőségeket magában rejtő, jelentős kollektív létrehozására. A tömegkultúra kutatását nem lehet elkerülni, ezt a néprajzi múzeumok, és az



KEREZSI Gyöngyi: Ikebanatál | Gyöngyi KEREZSI: Ikebana bowl | Jelzett, mázas kerámia, 8x20x16 cm (Kiss Imre gyűjteménye)
Fotó: Nagy Géza



Kínálódény | Bowl | Jelzés nélküli, mázas kerámia, 10,5 x Ø 24 cm (Kiss Imre gyűjteménye)
Fotó: Nagy Géza

úgynevezett world culture múzeumok már jól tudják, mert a bőrükön érzik. Ezt reprezentálta a Néprajzi Múzeum 2006-os, *Műanyag* című kiállítása és annak pazar kiadványa, van tehát jó példa, csak követni kellene.

– *Gorka és Gádor műveinek szín- és formakultúrája, máztechnikája, dekorativitása vissza-visszaköszön – hogy csak néhány nevet említsünk az önálló műhelyben vagy gyári körülmények között tevékenykedők közül – Bod Éva, G. Csabai Mária: Gádor István tanítványa, később második felesége, Erdődi István, Fekete János, Horváth Magolna, Simó Ágoston, Várdeák Ildikó és Végvári Gyula keramikusok funkcionális dísz tárgyain, ami legtöbbjük esetében nem meglepő, hiszen a Gádor-tanítványok mesterük műtermében, Gádor nyersanyagait használva sajátították el a szakma fortélyait – a főiskola kevés anyagot tudott biztosítani a kísérletezésekhez. Gorka kerámiáit széles körű elismertség övezte, munkássága minta- és mértékadó volt. Színes-mázas dísz tárgyak Gorka Lívia, de még Csekovszky Árpád életművében is megtalálhatók. És még egy sor, a mázazás alkímiáját kutató alkotó munkái között. A hasonló megjelenésű jelöletlen munkák esetében a készítő, illetve tervező kilétének felderítése komoly fejtörést is okozhat, még akkor is, ha egy-egy tárgyon megmaradt például a*

Háziipari Szövetkezet védjegye. Az egyes szignók is külön utánajárásokat igényelnek. A gyakorlatban gyűjtő és gyűjtő, illetve gyűjtő és muzeológus között működik a tudástranszfer a beazonosítás okán?

– Igen, örömmel jelenthetem, hogy ez a társasjáték már működik, és a közösségi média is nagy lökést adott ennek. Nagy viták tudnak kialakulni, és sokszor jó eredmények születnek a vélemények mentén. Én magam az egykori klasszika archeológusi vénámat is kamatoztatom néha, amit annak idején az ókori kerámia tipologizálása kapcsán palléroztam. A gyűjtők tudása egyébként is felbecsülhetetlen érték, amivel a közgyűjteményi munkatársaknak élniük kell. Olyan mélységben ismerni egy-egy alkotói életművet vagy éppen tárgykultúrát, ahogyan egy gyűjtő képes az ismeretanyagot magáévá tenni, néha csak több évtizedes vagy akár egy egész életen át tartó szorgos tanulással és kutatással lehetséges, és ezt sajnos nem mindig engedheti meg magának egy muzeológus, aki viszont az akadémikus tudásával tudja megtermékenyíteni ezt az együttműködést. Közel két évtizedes tapasztalatom azt mondhatja velem, hogy ez a fajta tudományos „kombó” nagyon eredményes és hasznos tud lenni, amivel nem csupán a résztvevők járnak jól, de amiből végső soron a közönség is profitál.



MIHÁLY Béla: Ikebanaedény (balra). Liszkay (feltehetőleg KOVÁCS Zoltán): Tálka | Béla MIHÁLY: Ikebana holder (left). Liszkay (presumably Zoltán KOVÁCS): Small dish | Jelzett, mázas kerámiák; ikebanaedény: talpán az Iparművészeti Vállalat védjegye, 6x23x14,5 cm; tálka: Ø 12,5 cm (Kiss Imre gyűjteménye)
 Fotó: Nagy Géza



Hamutál | Ashtray | Jelzett, talpán K jelzéssel, mázas kerámia, 6 x Ø 21 cm (Kiss Imre gyűjteménye)
 Fotó: Nagy Géza

– Az iparművészek által manufakturális vagy stúdiókörülmények között létrehozott, a mázak gazdag változatosságát mutató kerámiák az alkotás örömét sugározzák, ami igen népszerűvé és gyűjtésre méltóvá tette e műveket. Aki megtehetette, az az Iparművészeti Vállalat és a Képcsarnok Vállalat üzleteiben vásárolhatta meg e tárgyakat. Csak a zsűri által elfogadott, eladásra javasolt „értékteremtő és ízlésnevelő” munkák kerülhettek értékesítésre. Kiállítási katalógusok tanúsága szerint e dekorációs kerámiák olyan fontos szakmai fórumokon is jelen voltak, mint például az országos iparművészeti kiállítások vagy a kerámiabiennálék. Felbukkantak a különféle, hatvanas évekbeli „művész az iparban” és „ipari művészet” tematikájú tárlatokon, illetve lakásművészettel foglalkozó kiadványok lakószoba-entériort rögzítő fényképein, vagy még korábbi példát említve, a Képző- és Iparművészeti Gimnázium 1959-es jubileumi katalógusában a kerámia-szakosztály tárgyfotóin is.

Az ön kollekciója a művésznévhez köthető kerámiák mellett jelentős számban tartalmaz jelzetlen, gyári körülmények között készült, főleg áruházi értékesítésre, kisebb pénztárcájú vevőknek szánt – ahogy már említette: tömegigényt kielégítő – darabokat is. Így például Tófejen gyártott élénk színű

vázákat, díszedényeket és likőröskészleteket; a pesthidegkúti, a bodrogkeresztúri és más gyárból származó funkcionális díszkerámiákat. S bár e termékek is átestek a zsűriztetési – meozási – procedúrán, a kézi munka kisugárzásával csekélyebb mértékben vagy egyáltalán nem rendelkező tárgyak megítélése sok esetben szakmai dilemmákat okoz. Annak ellenére, hogy legtöbbjük tetszetősnek mondható, és a maguk korában vetekedtek a külföldről – nemcsak a baráti országokból – beáramlott divatos „lávakerámiákkal” és hasonlóan dísan mázazott társaikkal. Itt érdemes megjegyezni, hogy a tófeji kerámiaüzemben gyártott tárgytipusokat például a Göcseji Múzeum már szisztematikusan gyűjti. Értékhatározó lehet, hogy milyen narratívába helyezzük ezeket a tárgyakat. Öt évvel ezelőtt az Art Marketre megjelent magazin designtörténeti kontextusba helyezte a gyűjteményét – a sorozatgyártásra tervezett darabokat és az egyedi kézművesalkotásokat egy kalap alá véve, de most ettől eltekintve – jelentett-e ez valamiféle minőségi változást a kollekciója megítélését illetően?

– Köszönöm ezt a felvetést, mert valóban minden egyes szocdeko-kiállítás az adott év Design Hetére készült, és mondható: nagy örömmel fogadták a szervezők, a látogatók és a média is. Ezzel azt szerettem volna hangsúlyozni, hogy



ERDÓDI István: Kínálókosár (az előtérben). Virágtartó edény
István ERDÓDI: Titbits basket (in front). Flower holder
Jelzett, mázas kerámiák; kosár: talpán fenyőfa jelzés, 15x21x19,5 cm;
virágtartó edény: talpán AM jelzés, magasság: 12 cm
(Kiss Imre gyűjteménye)
Fotó: Nagy Géza

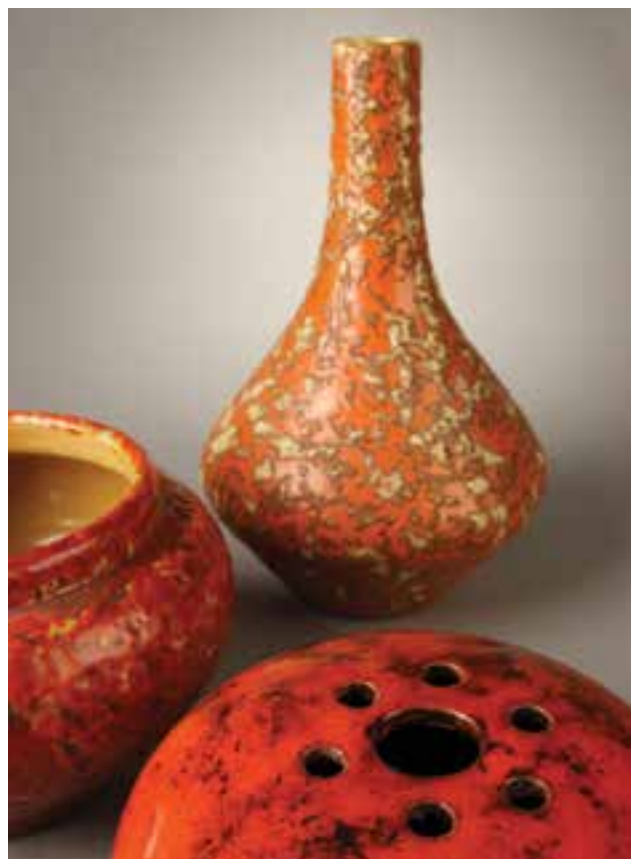


Likőröskészlet | Liqueur set
Jelzés nélküli, mázas kerámia, a kiöntő magassága: 25 cm
(Kiss Imre gyűjteménye)
Fotó: Nagy Géza



Váza a Háziipari Szövetkezet védjegyével | Vase with the trade-mark of the Homecrafts Cooperative
Jelzés nélküli, mázas kerámia, magasság: 23 cm (Kiss Imre gyűjteménye)
Fotó: Nagy Géza

ezek a tárgyak többségükben és szándékuk szerint az esztétikus funkcionalitás jegyében születtek. Lehet, hogy nem tűzködtek virágokat nyakra-főre az ikebanavázákba, vagy a padlóvázákban sem díszelgett mindig valami száraz ág- vagy virágkompozíció, de ha már ott volt az asztal közepén vagy esetleg a sarokban a Varia bútor mellett, legalább legyen szép. Hiszen azt láttuk minden nap! Az se volt baj, ha esetleg sorozatgyártás terméke, még azokon is ott van az egyedi kéz nyoma, sokszor azoknak is megvan a kecses vagy éppen bumfordi bája. Ez az én narratívám, és ez az az összefüggés, amiben szeretném elhelyezni a konszolidálódó szocializmus tárgykultúráját, és nagyon jó lenne, ha megbecsülnénk és értékelnénk, mondhatnám, a helyére tennénk magunkban is és az akadémikus szcénában is azt, ami közös örökségünk. Önazonosságunk ebben a korban is gyökeredzik, nemcsak az ennél korábbi korokban, sőt, mivel ez olyan közeli és szinte még itt lüktet az ereinkben, nem tudomást venni róla vétek lenne, szereptévesztést és tudathasadást okozhatna. Mert ez már nem kortárs, ez már történelem, és figyelmünket a mára csak úgy tudjuk fordítani, igazán önmagunkat megérteni, ha a közelmúltat is értékén kezeljük zsisgerileg és tudatosan egyaránt.



Váza, kaspó és ikebanaváza (részlet)

Vase, ceramic plant holder and ikebana vase (detail)

Tófeje, mázas kerámiák, a váza magassága: 24 cm,
a kaspó magassága: 11 cm, ikebanaváza: 8,5 x Ø 14 cm
(Kiss Imre gyűjteménye)

Fotó: Nagy Géza



Virágtartó és ikebanaedény (az előtérben), váza

Flower holder and ikebana vessel (in front), vase

Jelzés nélküli, mázas kerámiák; a virágtartó edény magassága: 11 cm;
az ikebanaedény magassága: 13 cm; a váza magassága: 10 cm

(Kiss Imre gyűjteménye)

Fotó: Nagy Géza

– Végezetül nagyon érdekelne, hogy gondolkozott-e már a gyűjtemény jövőbeni elhelyezéséről, elképzelhetőnek tartja-e, hogy régóta dédelgetett tárgyai közgyűjteménybe kerüljenek értékesítés vagy akár ajándékozás útján?

– Természetesen ez lenne a cél: valahol olyan biztos helyen legyen majd a gyűjtemény, ahol nem a piaci értéke az érdekes, hanem az a kultúrtörténeti és szellemi érték, ami a további tanulmányozást és kutatást lehetővé teszi. Van arra is példa Nyugaton, hogy erre a korszakra szakosodott külön múzeum jön létre, de talán még szerencsésebb lenne, ha iparművészeti értékeinknek kijáró figyelemmel szervesülhetne egy erre hivatott közgyűjteményben, egyúttal példát is mutatva a közelmúlt tömegkultúrájára irányuló gyűjteményezésre és feltáró munkára, illetve arra, hogy – ha szabad ezzel a fogalommal élni – holisztikusan is lehet, sőt kell vizsgálni egy-egy korszak tárgykultúráját és annak hatásait.

VERESS Kinga

művészettörténész

(A beszélgetés a szerző kiállítási katalógusok tartalmi és formai vizsgálatára irányuló kutatásaihoz kapcsolódóan készült 2021. február 15-én.)

Irodalom

A 180 éves Képző- és Iparművészeti Gimnázium Jubiláris kiállítása. Nemzeti Szalon. Múcsarnok, 1959.

Béres Katalin: A tófeji díszmű-kerámia. Zalai Múzeum 22. Zalaegerszeg, 2015. 259–279.
Cooley, Graham – Langh, Peter: *Forma hungarica, post-war Hungarian ceramics*. King's Lynn Arts Centre, 2015.

A *Design DigiTár* – Iparművészeti archívum (szerk. Veress Kinga) katalógusai.

Fustiionni, Andrea (szerk.): *Ungherese Ceramica 1955–1975*. Budapest, 2011.

Kádasi Éva (szerk.): *100 éves kerámiaoktatás, 50 éves üvegoktatás*. MOME, Budapest, 2010.

Művész az Iparban. Kiállítási katalógus. Hódmezővásárhely, 1964.

Wehner Tibor: Gádor István, a mester. Beszélgetés Majoros Hedvig és Majoros János keramikumművésszel. *Art Limes*, 2013/1, 7.